MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

№6

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025
IYUN

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari
08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar · OPEN ACCESS · ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY · Academic Resource Index ResearchBib · ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE · CYBERLENINKA · OpenAIRE · ROAD · INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL · BASE · Crossref · НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА LIBRARY.RU

РЭУ.РФ РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ · TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI · TOSHKENT ARXITEKTURA-QURILISH UNIVERSITETI

Elektron nashr,
602 sahifa, iyun, 2025-yil.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz:
1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

Ways to Strengthen the Economy of Karakalpakstan 12
Isakov Janabay Yakypbayevich

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xavf-xatarlarini iqtisodiy baholash........ 18
Raxmatova M.G., Saidjonova Z.B

Strategy For Attracting Investments By Expanding the Participation of Joint-Stock Companies in the Securities Market 23
Aytmuratova Ulbike Jalgasovna, Kutlymurat Zhalgasovich Aytmuratov, Raushan Nurlybay qizi Umirzakova

O‘zbekistonda eksportni sug‘urtalash mexanizmlari: mavjud holat va takomillashtirish yo‘llari 29
D.E.Qarshiev

Ta’lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o‘smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O‘zbekiston 35
Islomova Dilrabo Salomovna

Oliy ta’lim muassasalarida xodimlarning mehnat samaradorligini oshirishda rahbarlarning roli 40
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o‘g‘li, Yusupov Sherzodbek Baxtiyor o‘gli, Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich, Madraimov Xabibulla Madaminovich

Обзор по теме Современные системы управлением возбуждение синхронных машин и перспективы их развития 47
Алиев Аброр Мураткулович

The Mechanism for Applying Tax Benefits and Preferences in Tax Administration 52
Dilorom Mutalova

Innovatsiyalarning ahamiyati va ularning iqtisodiy samaradorligining o‘zbekiston qishloq xo‘jalik mahsulotlarini qayta ishlashdagi roli 57
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Solohiddinov Nuriddin Sirojiddin o‘g‘li

Bino va inshootlarni zilzilabardoshligiga oid nazariyalar........ 62
Jalilov Ahmadbek Ikromjon o‘g‘li

Soliq to‘lovchilarning majburiyatlari bajarilishini konseptual asoslari va shartlari asoslari xususida 66
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich

The Analysis of the Psychophysiological Condition of Children With Mental Disorders and the Creation of Comfort Through Designed Clothing........ 73
Asatilaeva Lola Muratjon qizi, Muminova Umida Tokhtasinovna

Analysis Types of Waterproof Fabrics and Their Physical and Mechanical Properties 80
Pulatova Laziza Bakhodirovna, Kasimova Aziza Bakhodirovna

Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari 85
Umarkulov Kodirjon Maxamadaminovich, To‘xtasinov Boburbek Yusufjon o‘g‘li

Suv resurslarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalar:qishloq xo‘jaligi uchun iims modelini ishlab chiqish...... 89
Fazilat Egamberganova Shuhratovna

Raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish 93
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o‘g‘li

Qurilish sanoati korxonalarini boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari 98
Yembergenova Aynur Aydosbaevna

Mahalliy budjetlar ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlar va ularning axborot imkoniyatlarini oshirish masalalari 104
Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich

Sirdaryo viloyatida investitsion faollikni oshirishda davlat va xususiy sektor hamkorligi 110
Mamatqulova Muxlisa Komiljon qizi

Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatidan foydalanish darajasi va uni oshirish omillari 115
Umarkulov, Kodirjon Maxamadaminovich, To'xtasinov Boburbek Yusufjon o'g'li

Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bajarilishini ta'minlashning gnoseologik asoslari xususida 118
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich

Nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etishning tashkiliy-huquqiy jihatlari 125
Yaqubova Nodira Olim qizi

O'zbekistonda to'qimachilik eko-mahsulotlari bozorining rivojlanish imkoniyatlari 130
Nosirova Charos

Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishda zamonaviy sifat menejmenti tizimining o'rni 135
Asadullina Nailya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li

Axoli daromadlarining turmush farovonligiga ta'siri 142
Berdibekov A.

Raqamli iqtisodiyot sharoitda ta'lim xizmati sifatini oshirishni ekonometrik modellashtirish usullari 148
Axmedova Barno Abdiyevna

Jahon mamlakatlarida chakana savdoni boshqarishning o'ziga xosligi va unda strategik menejment tizimi 151
Yaqubov Azizbek G'anibekovich

Kichik tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari 156
Amonov Mehriddin Oromiddinovich

Geologiya korxonalarining investitsion samaradorligini oshirish yo'llari 163
O'tamurodova Surayyo SHokirjon qizi

Temir yo'l transportini rivojlantirishdagi xorij tajribasi 169
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich

Hududlar iqtisodiyoti agrar sektori investitsion faolligining ko'rsatkichlar tizimi va ularning xususiyatlari 174
S.J. Yangiboev

Hududlarning soliq salohiyatini oshirishdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari 181
Sharipov Narzullo G'ulomovich

Uzoq muddatli aktivlar auditining tashkiliy va uslubiy jihatlarini takomillashtirish 188
Bakayev Xurshid Maxmudovich

Применение искусственного интеллекта в оценке кредитных рисков... 195
Маликов Шохрух Шокирович, Неъматова Фарангиз Санжар кизи, Омонов Санжар Ғанишер ўғли, Гулмуродова Динора Акрам кизи, Камалов Шухрат Камалович

Tashqi bozorlarda tovarlarning raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy marketingdan foydalanish ... 209
Meliqulov Abduhalil Norinovich

Tijorat banklari investitsiya faoliyatida yuzaga keluvchi risklar 215
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda xalqaro savdo shartnomalarining roli.. 219
Xodjayev Jamshid Abduxakimovich

Servislashgan jamiyatda avtoservis xizmatlarining o'rni va ahamiyatini yoritishga qaratilgan ilmiy yondashuvlar 223
Shaymardanova Dildora Xaydarjon qizi

Davlat budjetining ijtimoiy sohani rivojlantirishdagi o'rni 230
Qo'ziyev Shodiyor Qilichboy o'g'li

Madaniy festivallar-turizmni rivojlantirish vositasi sifatida 234
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna

Xizmatlar sohasida innovatsion strategiyani shakllantirishning o'ziga xos jihatlari 239
Jamshid Abduxaliqovich Xolboyev

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

Innovatsion tadbirkorlikning milliy iqtisodiyotdagi o‘rni 244
Fayziyev Shavkat Shaxobidinovich

Managing Tourism in Fragile Ecosystems: A Case Study Approach 251
Dilmurod Nasimov, Shahrizoda Sirojiddinova

Development of the Digital Financial Assets Market to Enhance Investment Activity 258
Shamshinur Yakubova

Turizm sohasining investitsion jozibadorligi va uni oshirish yo‘llari 263
Ayubov Ilyos Ilxomovich

Qimmatli qog‘ozlar bozorida risklarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish 268
Otaxonov Saidaxror Ilhomjon o‘g‘li

O‘zbekiston hududlarining barqaror rivojlanishi: omillar va ko‘rsatkichlar tahlili 274
Hojiyev Tal’at Toshpo‘latovich

Iqtisodchi va bugalterlarning jamiyatdagi o ‘rni va ahamiyati 282
Sohibova A’loxon Zafarjon qizi

Kasbiy ta’lim tashkilotlarida o‘quvchilarni raqamli kompetensiyasini baholashning metodologik asoslari .. 286
Maxkamova Zuxra Tursunpulotovna

Sug‘urta faoliyati hisobining normativ-huquqiy asoslari 292
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich

Raqamli iqtisodiyot: qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini ixtisoslashtirish va joylashtirish 301
Bazarov Nazirjon Sobirovich, Mo‘minov Baxodir Orifjonovich

Sport maktablaridagi yoqari sinf o‘quvchilarining chidamkorlikni rivojlantirishning ahamiyati 306
Qon’irbayev Dastan

Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане 311
Салимов Шерзод Бахтиёрович

Cleaning of Salt Water Using Reverse Osmosis 316
Kungiratbay Sharipov, Nurmanov Ma’ruf

Aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy instrumentlar auditi uchun tavakkalchilikka asoslangan baholash mezonlarini takomillashtirish 326
Nuraliyev Behzod Baxtiyor o‘g‘li

Turizm investitsion salohiyatiga ta’sir kuchlari va ularga yechim 331
Ayubov Ilyos Ilxomovich

Korxonalarda nomoddiy aktivlarni hisobga olishda shaffoflikni ta’minlash va xorij tajribalaridan foydalanish istiqbollari 335
Rizakulov Abdurauf Abdimutalibovich

Strengthening the Tourism Industry Through Education and Training: A Review of Global and Regional Strategies 342
G‘aforova Zarina Otabek qizi

Raqamli iqtisodiyotda telekommunikatsiya infratuzilmasining rivojlanish omillari va iqtisodiy samaradorligi tahlili (o‘zbekiston misolida) 348
Xazratov Abror Panjiyevich

Smart tourism konsepsiyasining o‘zbekistonda joriy etilishi: infratuzilma, xizmatlar va raqamli innovatsiyalar tahlili 352
Abriev Zoirjon

The Development of Tourism Management as a Significant Part of Economy in Uzbekistan 358
To‘xtarova Feruzahon Yuldashevna

Biologik aktivlarni iqtisodiy tahlil qilish turlari: metodologiyasi va amaliy qo‘llanilishi 362
Ziyayev Dilshodjon Salimjonovich

Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления 366
Машарипова Шахло Адамбаевна

Buxoro viloyat hududining urbanizatsiya konsepsiyasini ishlab chiqish 372
Akramov Doniyor Rustam o‘g‘li, Usmonov Muradxan Saidmaxmudovich

Интегрированный механизм оценки финансового состояния предприятия 376
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna

Ecosystem Services Under Ecological Stress: the Case of the Former Aral Sea 383
Umidjan R. Nazarkulov

O‘zbekistonda iqtisodiy ta’lim muammolarini virtual platformalar orqali bartaraf etish yo‘llari 388
Jalolova Madina Shopo‘lat qizi

Temir yo‘l transporti korxonalarida ishlab chiqarish salohiyatini rivojlantirish (“toshkent mexanika zavodi” aj misolida) 393
Xudoyorova Mehrangiz

Развитие инклюзивного образования на основе социального маркетинга и цифровизации сферы .. 400
Адилова Зулфия Джавдатовна , Шоев Алим Халмуратович

Qurilish jarayonlarini boshqarishning xorij tajribalari va ularning milliy investitsion-qurilish sohasiga transformatsiyasi 408
Abduvaliyev Bekzod Muxiddin o‘g‘li

Konsalidatsiyalashgan moliyaviy hisbotni tayyorlashni takomillashtirish.. 414
Xayitboyev Muhammadiy Israfilovich , Abduraimova Maftunaxon Axmatovna, Ovlaev Suhrob Temur o‘g‘lim , Yo‘lchiyev Oybek Ulug‘bek o‘g‘li

Iqtisodiy-ekologik hududlarda pillachilik biznesining mazmuni va mohiyati.. 419
G‘oziyeva Aziza Abdusalomovna

Yashil moliyalashuv: bank faoliyatidagi huquqiy asoslar va amaliy yondashuvlar....................................... 427
Mirzaxmedova A. A.

Tijorat banklarining yashil iqtisodiyotga o‘tishdagi faoliyatini rivojlantirish yo‘nalishlari 432
Mirzaxmedova A. A.

O‘zbekistonda inson kapitali raqamli transformatsiya sharoitida: muammolar, imkoniyatlar va strategik yechimlar 437
Umarkulov, Kodirjon Maxamadaminovich, Abdunosirova Nilufar Ravshanbek qizi

Tijorat banklari aktivlarining samaradorlik ko‘rsatkichlari istiqbollari.. 4 4 2
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich

Aholi turmush farovonligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari 447
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich

Progression of Small Business and Entrepreneurial Activity in Uzbekistan 450
Dauletbaeva Ulzada Bakhadirovna

Raqamli moda dizayni va ishlab chiqarish usuli uchun clo3D ma’lumotlar bazasi 454
Temirova Gulnoz Ibodovna, Esanova Ma’rifat G‘ayratovna

Xususiy ta’lim muassasalarini boshqarishni takomillashtirishning amaliy jihatlari 459
Karimov Ulug‘bek Usmonovich

Global iqtisodiyotda bank tizimini raqamlashtirishning ahamiyati... 465
Karimova Komila Daniyarovna, Sulxonberdiyeva Shodiya Shuxrat qizi

Dasturiy vositalarning o‘zaro muvofiqlikda ishlash metodlari va algoritmlari tahlili 470
Oybek Allamov, Boburbek Babajanov, Jahongir Bekturdiyev

Mamlakatimizdagi tijorat banklari aktivlarini boshqarishning amaldagi holati tahlili 475
Baxriddinov Sharofiddin

Surxondaryo viloyati hududlarida tadbirkorlik faoliyati va uning iqtisodiy rivojlanish dinamikasiga ta’siri 483
Normurodov Alibek Anvar o‘g‘li

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

Методика выбора оптимальной стратегии обеспечения финансовой безопасности текстильных предпрятий 489
Турсунов Бобир Ортикмирзаевич

Kimyosanoat korxonalarida "tejamkor ishlab chiqarish" konsepsiyasini tadbiq etish samaradorligi tahlili 494
Gulbayeva Feruza Islamovna

Buxoro shahar hududining urbanizatsiya konsepsiyasini ishlab chiqish 499
Akramov Doniyor Rustam o'g'li, Usmonov Muradxan Saidmaxmudovich

Aksiyadorlik jamiyatlari qarz kapitalini boshqarish siyosatining muvozanatlashgan moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga ta'siri 503
Kurbonov Xayrilla

O'zbekistonda turizmni rivojlantirish va xorijiy tajribalar 510
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li

Buxoro shahri turar-joy hududlarini takomillashtirish 516
Odilov A.B

Buxoro shahrining barqaror rivojlanishida shahar infratuzilmasini yaratish metodlari 522
Xasanov Feruz Anvarovich, Reyimbayev Shuxrat Sadullayevich

Paxta chigitidan yog' olishda qovurish jarayoninning bazi aspektlari 527
Artiqov A. , Fayziev E.U.

Перспективы развития международного финансового центра в узбекистане 530
Нуритдинова Мафтуна Жахонгировна

Strengthening the Tourism Industry Through Education and Training: a Review of Global and Regional Strategies 535
Zarina Gafarova

Tijorat banklarida kredit operatsiyalari samaradorligini yaxshilash 541
ISMAILOV TIMUR KUATBAEVICH, SULTAMURATOV QALLIBEK, SAGINBAEV SULTANBEK TURDIBAY O'G'LI

Ekologik mehmonxonalar xizmat korsatish faoliyati davomida atrof -muhitga ta'sirini organish. 545
Abidova Dilfuza Igamberdievna

Mamlakatimizda soliq ma'murchiligini yanada takomillashtirish bo'yicha amaliy tahlil hamda takomillashtirish yuzasidan takliflar 551
Normurzayev Umid Xolmurzayevich

Анализ практики управления системой формирования финансовых ресурсов высших учебных заведений 558
Гулшат Карлибаева

Kogon shahrida amir saroyining qurilishi va modern arxitekturaning kirib kelishi 562
Nabiyev Hamid Mirzaevich

Единое информационное пространство лечебно-профилактического учреждения 568
Ураков Шокир Улашович

Energetika tarmog'ida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (mhxs) joriy etishning nazariy asoslari 575
Uralov Temur Boxodir O'g'li

Aksiyadorlik jamiyatlariga innovatsion usullarning joriy etishning tashkiliy, iqtisodiy va xuquqiy jihatlari 580
Ismailov Allayor Rashidovich

Возможности и правовые основы использования блокчейн и криптоактивов в банковской системе Узбекистана 587
Ражабова Умида Умурзаковна

Xorijiy mamlakatlarda mahsulotlar muvofiqligini baholash amaliyoti 594
Zakirov Ansabxon Akaidinovich

XORIJIY MAMLAKATLARDA MAHSULOTLAR MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI

Zakirov Ansabxon Akaidinovich
TDIU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada xorijiy mamlakatlarda mahsulotlar muvofiqligini baholash amaliyoti, xususan, AQSh, Fransiya, Germaniya va Buyuk Britaniya standartlashtirish tizimlarining institutsional va tashkiliy xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda AQSh standartlashtirish modelining davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik tamoyiliga asoslangani, ANSI, NIST va SDO kabi institutlarning vakolatlari hamda funksiyalari yoritib berilgan. Shuningdek, Fransiyada AFNOR, Germaniyada DIN va Buyuk Britaniyada BSI faoliyatining o'ziga xos jihatlari ko'rib chiqilgan. Xorijiy mamlakatlarda mahsulotlar muvofiqligini baholash tashkilotlarining standartlashtirish jarayonidagi o'rni, xalqaro standartlar bilan uyg'unlashuvi va yillik hisobotlarda aks ettiriladigan ko'rsatkichlari taqqoslangan.

Kalit so'zlar: mahsulot muvofiqligi, standartlashtirish, ANSI, NIST, AFNOR, DIN, BSI, xalqaro standartlar.

Abstract: This article analyzes the practice of product conformity assessment in foreign countries, particularly the institutional and organizational features of the standardization systems of the United States, France, Germany, and the United Kingdom. The study highlights the U.S. standardization model based on public–private partnership, as well as the powers and functions of institutions such as ANSI, NIST, and SDO. Furthermore, the specific features of AFNOR in France, DIN in Germany, and BSI in the United Kingdom are examined. The role of product conformity assessment organizations in the standardization process abroad, their alignment with international standards, and the performance indicators reflected in annual reports are compared.

Keywords: product conformity, standardization, ANSI, NIST, AFNOR, DIN, BSI, international standards.

Аннотация: В данной статье проанализирована практика оценки соответствия продукции в зарубежных странах, в частности институциональные и организационные особенности систем стандартизации США, Франции, Германии и Великобритании. В исследовании освещены основы модели стандартизации США, основанной на сотрудничестве государства и частного сектора, а также полномочия и функции таких институтов, как ANSI, NIST и SDO. Кроме того, рассмотрены особенности деятельности AFNOR во Франции, DIN в Германии и BSI в Великобритании. Сравнительно изучена роль организаций по оценке соответствия продукции в зарубежных странах в процессе стандартизации, их гармонизация с международными стандартами и показатели, отражаемые в ежегодных отчетах.

Ключевые слова: соответствие продукции, стандартизация, ANSI, NIST, AFNOR, DIN, BSI, международные стандарты.

KIRISH

Xorijiy mamlakatlar tajribasida mahsulotlarning muvofiqligini baholash amaliyotini chuqur tahlil qilish milliy standartlashtirish tizimini takomillashtirish jarayonida alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Bunday tahlil xalqaro tajribadagi ilg'or yondashuvlar, nazorat va sinov mexanizmlarini o'rganish, ularni milliy sharoitga moslashtirish hamda tartibga solish jarayonlarini optimallashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, xorijiy tajriba asosida muvofiqlikni baholash usullarini joriy etish mamlakat ichki bozorining barqarorligini ta'minlash, mahsulot sifatini oshirish, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish va milliy ishlab chiqaruvchilarning xalqaro raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Jahondagi geosiyosiy keskinliklar sharoitida Xalqaro Akkreditatsiya Forumi (IAF) tomonidan mahsulotlarning muvofiqligini ta'minlash zaruriyati yanada dolzarb tus olmoqda. Bu jarayon xalqaro savdo munosabatlarida barqarorlikni saqlash, mahsulotlar xavfsizligi va sifatini kafolatlash hamda iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bilan chambarchas bog'liqdir. Geosiyosiy beqarorlik oqibatida xalqaro bozorlar uchun kirish imkoniyatlarining cheklanishi, global yetkazib berish zanjirlarida uzilishlar, ishlab chiqarilayotgan mahsulot sifatiga bo'lgan talablarning o'zgarishi va pasayishi kuzatilmoqda.

Bundan tashqari, texnologik jihatdan rivojlangan davlatlarga qaramlik hamda qo'llanilayotgan sanksiyalar sanoatning turli sohalarida jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Jumladan, yirik loyihalarni amalga oshirish, innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etishda qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda. Mazkur sharoitda milliy iqtisodiyotning asosiy vazifalaridan biri texnologik suverenitetni ta'minlashdir. Shu nuqtayi nazardan, standartlashtirish va muvofiqlikni baholash tizimlarining rivojlantirilishi

strategik ahamiyat kasb etadi. Mahsulotlar muvofiqligini baholash amaliyotini takomillashtirilishi nafaqat ichki bozorni xavfsiz va sifatli mahsulotlar bilan ta’minlash, balki milliy ishlab chiqaruvchilarning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirish hamda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlash uchun ham muhim vosita sifatida qaraladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Alex W. va Bertil M. ta’kidlashicha, “mos namuna” tushunchasi mahsulotlar muvofiqligini baholash jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki namunadan kelib chiqadigan noaniqlikni e’tibordan chetda qoldirish, ko‘pincha, umumiy o‘lchov noaniqligining ishonchli bahosiga asoslangan qaror qabul qilish qoidalarini izdan chiqarishi mumkin. Bu esa o‘z navbatida, mahsulotning belgilangan talab va standartlarga muvofiqligini baholash natijalarining haqqoniyligi va ishonchliligiga jiddiy xavf tug‘diradi [1]. Shu bois, na’muna asosida mahsulotlar mufoviqligini baholash jarayonida kelib chiqadigan noaniqlikni hisobga olish dolzarb hisoblanadi.

P.Rostron va T.Fearnning fikriga ko‘ra, mahsulotlar mufoviqligini baholashning o‘lchov noaniqligi bo‘yicha keltirilgan natijalar uning haqiqiy qiymatini ifodalamaydi, biroq haqiqiy qiymat mavjud bo‘lishi mumkin bo‘lgan ishonch oralig‘ini aniqlash imkonini beradi [2]. Bu yondashuv mahsulotlar muvofiqligini baholash jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi, chunki iste’molchi xavfsizligi va sifat ko‘rsatkichlari bo‘yicha qarorlar faqat aniqlangan qiymatlar emas, balki ular bilan bog‘liq noaniqliklarni hisobga olgan holda qabul qilinadi. Shunday ekan, o‘lchov noaniqligining ishonch oralig‘ini aniqlash mahsulotning standartlarga muvofiqligini baholashda xavflarni kamaytiradi va qaror qabul qilishning ilmiy asoslanganligini ta’minlaydi.

A. Marucheck, N. Greis, C. Mena va L. Cai tadqiqotida keltirilishicha, global ta’minot zanjirlarining offshore va outsourcing bilan bog‘liq murakkablashuvi, shuningdek, texnologiyalarning doimiy rivojlanishi sanoatda mahsulot xavfsizligi va ishonchliligi bilan bog’liq muammolarni yuzaga keltirgan [3]. Ushbu muammolarni hal qilishda xalqaro darajada tashkilotlar va standartlashtirish mexanizmlarini joriy etish, shuningdek, mahsulotlarning xalqaro me’yoriy talab va standartlarga javob berishini ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

В. Солдатов ilmiy izlanishlarida qayd etilishicha, texnik reglamentlarni belgilovchi standartlarda xavf-xatarlarni baholash metodlari keltirilishi mumkin. Muallifning ta’kidlashicha, ushbu baholash jarayoni riskka yo‘naltirilgan yondashuv sifatida emas, balki faqatgina baholash metodikasi sifatida qaralishi lozim. Chunki, riskka yo‘naltirilgan yondashuvning o‘ziga xos belgilariga ega bo‘lishi talab qilinadi, baholash metodlari esa mazkur talablarga to‘liq javob bermaydi [4].

Р.Нуреев fikriga ko‘ra, tashqi iqtisodiy faoliyat milliy iqtisodiyotning jahon xo‘jaligi bilan integratsiyasini ta’minlovchi asosiy omillardan biridir. U nafaqat savdo aloqalarini rivojlantirish, balki investitsiyalar oqimini kengaytirish, yangi texnologiyalarni jalb qilish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda mamlakatning raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Muallif ta’kidlaganidek, tashqi iqtisodiy faoliyat nazariya va amaliyot nuqtayi nazaridan ikki yo‘nalishda o‘rganilishi lozim: bir tomondan, xalqaro savdo va investitsiya jarayonlarini tartibga soluvchi iqtisodiy qonuniyatlar tizimi sifatida, ikkinchi tomondan esa, amaliy mexanizmlar majmuasi sifatida [5]. Shu orqali milliy iqtisodiyot tashqi bozorlarga moslashadi, eksport salohiyatini kengaytiradi va global iqtisodiy munosabatlarda faol ishtirok etadi.

Е. Малышева tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, eksport sektori milliy iqtisodiyotning global iqtisodiyot bilan uzviy aloqalarini ta’minlaydi, bu esa yangi texnologiyalarni jalb qilish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, to‘lov balansini yaxshilash, yangi bozorlarni egallash, xalqaro raqobatga kirish sharoitlarini yaratish hamda ilmiy-texnikaviy taraqqiyotini rivojlantirish imkonini beradi .Shuningdek, ushbu ilmiy izlanishda eksport salohiyatini rivojlantirish milliy iqtisodiyot tarmoqlari uchun strategik ahamiyatga ega ekanligi ko‘rsatib o‘tiladi. Bu faqat milliy raqobatbardoshlikni oshirish bilan cheklanmay, balki mamlakatning texnologik va iqtisodiy rivojlanishini ta’minlashda ham muhim rol o‘ynaydi [6]. Fikrimizcha, texnologik taraqqiyot, elektron tijoratning kengayishi va global qiymat zanjirlarining rivojlanishi orqali milliy iqtisodiyot subyektlari uchun yangi savdo imkoniyatlarini ochadi va ularni jahon bozorlarida raqobatbardosh qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Xorijiy mamlakatlarda mahsulotlar muvofiqligini baholash amaliyotini tadqiq etishda tizimli, qiyosiy va tahliliy yondashuvlardan foydalanildi. Avvalo, xorijiy mamlakatlarning normativ-huquqiy hujjatlar, texnik reglamentlar hamda standartlashtirish tizimlari mazmunan o‘rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Har bir mamlakatda standartlashtirish tizimi davlat tomonidan baholanishi muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu jarayon sohani takomillashtirish va xalqaro talablarga moslashtirishga xizmat qiladi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, standartlashtirish tizimlari o‘ziga xos institutsional va tashkiliy xususiyatlarga ega.

Xususan, AQSh standartlashtirish tizimi ko‘p asrlik evolyutsiyani bosib o‘tib, davlat-xususiy sherikchilik tamoyiliga asoslangan noyob modelni shakllantirgan. Uning institutsional tarkibi davlat organlari, nodavlat institutlar, xo‘jalik yurituvchi subyektlar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va fuqarolik jamiyatidan iborat bo‘lib, ular o‘zaro tizimli hamkorlikda faoliyat yuritadi. Jarayonning o‘ziga xos jihati shundaki, standartlarni qayta ko‘rib chiqish tashabbusi ko‘pincha xo‘jalik subyektlari tomonidan ilgari suriladi, davlatning aralashuvi esa minimal darajada cheklangan [7].

AQShda standartlashtirish tizimi faoliyati qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Ular orasida “Milliy texnologiyalarni ilgari surish va uzatish to‘g‘risida”gi qonun, “Iste’mol tovarlari xavfsizligi to‘g‘risida”gi qonun, “Savdo bitimlari to‘g‘risida”gi qonun, Prezidentning A-119-sonli farmoni hamda Standartlashtirishni rivojlantirish milliy dasturi alohida ahamiyatga ega.

Standartlarning huquqiy maqomi (ixtiyoriy yoki majburiyligi) tegishli davlat departamentlari va vakolatli standartlashtirish organlari tomonidan belgilanadi. Ularning dolzarbligi va ilmiy-metodik asoslari sanoat subyektlari, iste’molchilar manfaatlarini himoya qiluvchi uyushmalar hamda assotsiatsiyalarning institutsional javobgarligi orqali ta’minlanadi [8]. Amerika Milliy Standartlar va Texnologiyalar Instituti (NIST) 1901-yilda tashkil etilgan bo‘lib, AQSh Savdo vazirligi tarkibidagi federal agentlik sifatida milliy standartlashtirish tizimida muvofiqlashtiruvchi markaziy institut vazifasini bajaradi.

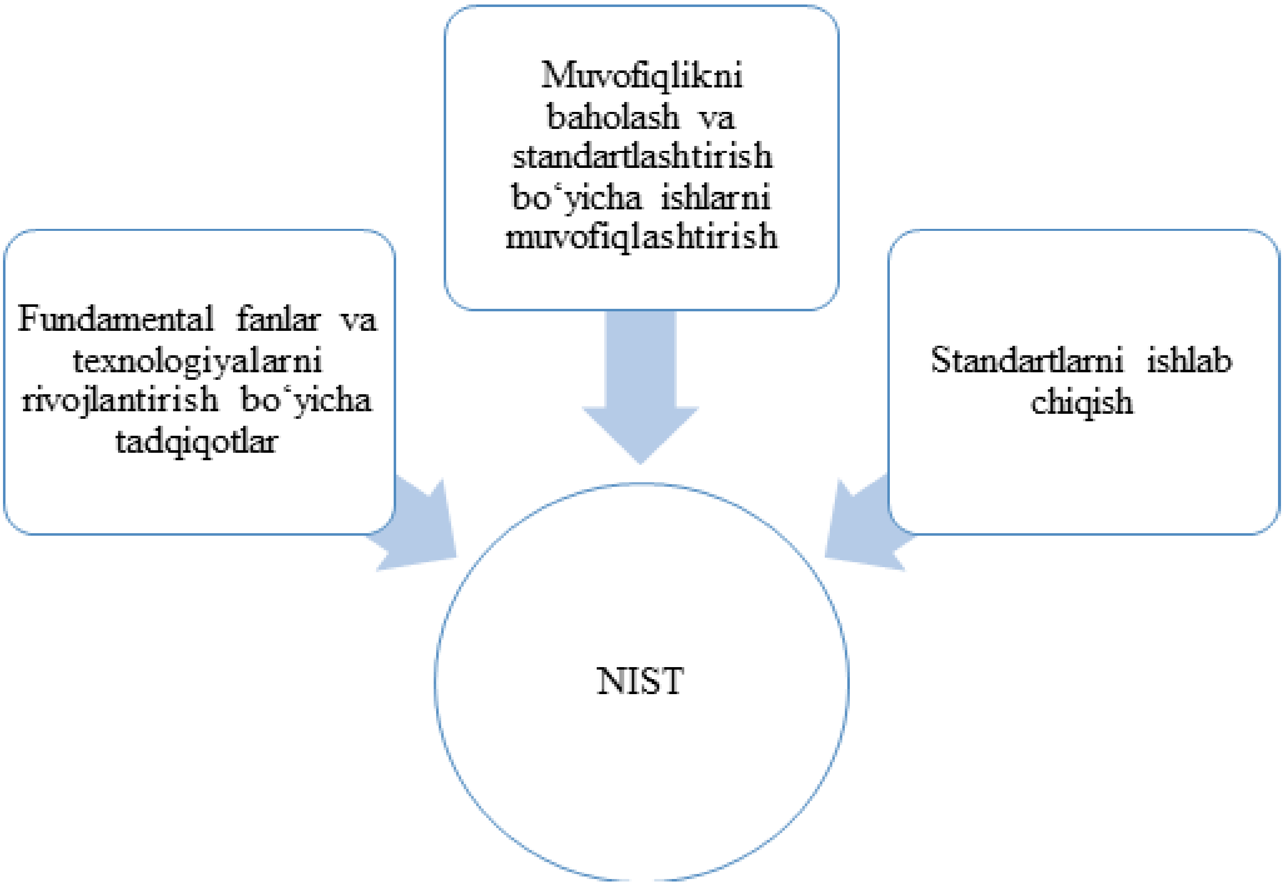

1-rasm. Amerika Milliy Standartlar va Texnologiyalar Institutining (NIST) ustuvor ilmiy-tashkiliy faoliyat yo‘nalishlari [9]

NIST faoliyati ilmiy-tadqiqot ishlari, innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish, muvofiqlikni baholash tizimlarini takomillashtirish hamda milliy va xalqaro standartlarning uyg‘unligini ta’minlash kabi ustuvor yo‘nalishlarni qamrab oladi. Shuningdek, institut iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish, ilmiy yutuqlarni amaliyotga tatbiq etish va sanoat tarmoqlarida texnik siyosatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

ANSI esa 1918-yilda tashkil etilib, milliy standartlashtirish jarayonlarini muvofiqlashtirish, xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirish, texnologik innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash hamda sanoat va ilm-fan integratsiyasini kuchaytirishga yo‘naltirilgan. Tashkilot faoliyati milliy manfaatlar, xalqaro talablar va texnologik taraqqiyot o‘rtasida optimal muvozanatni ta’minlashga asoslanadi. Uning asosiy funksiyalari – standartlarni ishlab chiqish, muvofiqlikni baholash jarayonlarini muvofiqlashtirish hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirishdan iborat (2-rasm).

ANSI	Standartlarni ishlab chiqish
	Akkreditatsiya jarayonini oʻtish talablari va tartiblarini ishlab chiqish
	Tashkilotlarni akkreditatsiya qilish
	Milliy standartlarni tasdiqlash
	Tasdiqlangan standartlarni roʻyxatdan oʻtkazish
	Muvofiqlikni baholash
	Standartlashtirish boʻyicha Xalqaro tashkilot (ISO)da manfaatlarni ifodalash

2-rasm. Amerika Milliy Standartlar va Texnologiyalar Institutining (ANSI) ustuvor ilmiy-tashkiliy faoliyat yoʻnalishlari

AQSh standartlashtirish tizimida muhim institutlardan biri Standartlashtirish tashkilotlari (SDO) hisoblanadi. Ular standartlarni ishlab chiqish, boshqarish va nashr etish faoliyatini amalga oshiradi. SDO tarkibiga professional hamjamiyatlar, tashkilotlar, konsorsiumlar va tarmoq assotsiatsiyalari kiradi. Ushbu tuzilmalar milliy standartlashtirish jarayonida ilmiy-metodik asos yaratish, sohaviy manfaatlarni muvofiqlashtirish hamda standartlarning amaliyotga joriy etilishini ta’minlashda muhim rol oʻynaydi. 1-jadvalda SDO vakolatlari tizimli tarzda yoritilgan.

AQSh standartlashtirish tizimida ANSI, SDO va NIST kabi institutlar markaziy oʻrin tutadi. ANSI ixtiyoriy standartlarni qabul qilish, akkreditatsiya jarayonlarini muvofiqlashtirish hamda xalqaro standartlashtirishdagi ishtirokini ta’minlash orqali muvofiqlashtiruvchi va boshqaruvchilik vazifasini bajaradi. SDO tarkibiga kiruvchi professional hamjamiyatlar, konsorsiumlar va assotsiatsiyalar esa standartlarni ishlab chiqish, ularni amaliyotga tatbiq etish hamda texnologik rivojlanishga hissa qoʻshishda faol ishtirok etadi. NIST esa metrologiya, standartlashtirish va texnologik innovatsiyalar boʻyicha ilmiy-texnik baza sifatida xizmat qiladi va texnologik suverenitetni mustahkamlashga koʻmaklashadi.

AQSh standartlashtirish tizimi yuqori darajadagi moslashuvchanlik bilan ajralib turadi: tadbirkorlik subyektlari tashabbus koʻrsatadi, davlat esa zarur sharoit yaratadi. Standartlarni yangilash jarayoni tezkor amalga oshiriladi, bu esa texnik tartibga solish mexanizmlarining samaradorligini oshiradi. Tizim samaradorligi yillik hisobotlar orqali baholanadi. Hisobotlarda xalqaro hamkorlik koʻrsatkichlari, moliyaviy faoliyat, kadrlar resurslari hamda a’zolar roʻyxati yoritiladi.

1-jadval. AQShda standartlashtirish sohasidagi asosiy organlarning vakolatlari va faoliyat yoʻnalishlari

Mamlakat standartlashtirish tizimi faoliyati yoʻnalishlari	ANSI	SDO				NIST
		Professional hamjamiyatlar	Tashkilotlar	Konsorsiumlar	Tarmoq (soha) assotsiatsiyalari	
Ixtiyoriy standartlarni qabul qilish	+					
Akkreditatsiya bilan bogʻliq masalalar	+					
Mustaqil ravishda standartlarni ishlab chiqish		+	+	+	+	
Ixtiyoriy standartlardan foydalanishni muvofiqlashtirish	+					
Standartlarni ishlab chiqishda ishtirok etish	+	+	+	+	+	+
Metrologiya va standartlashtirish						+
Standartlarni ishlab chiqishga texnologik hissa qoʻshish		+	+	+		+

Fransiyada esa standartlashtirish faoliyati AFNOR (Association Française de Normalisation) tomonidan muvofiqlashtiriladi. 1926-yilda tashkil etilgan ushbu notijorat tashkilot milliy standartlarni ishlab chiqish, ularni yangilash va xalqaro standartlar bilan uygʻunlashtirish, shuningdek, maslahat va axborot xizmatlarini koʻrsatish bilan shugʻullanadi. AFNOR Fransiyaning ISO va boshqa xalqaro tuzilmalaridagi vakili sifatida ham faoliyat yuritib, mamlakatning texnik siyosatini global miqyosda ilgari surishda muhim rol oʻynaydi.

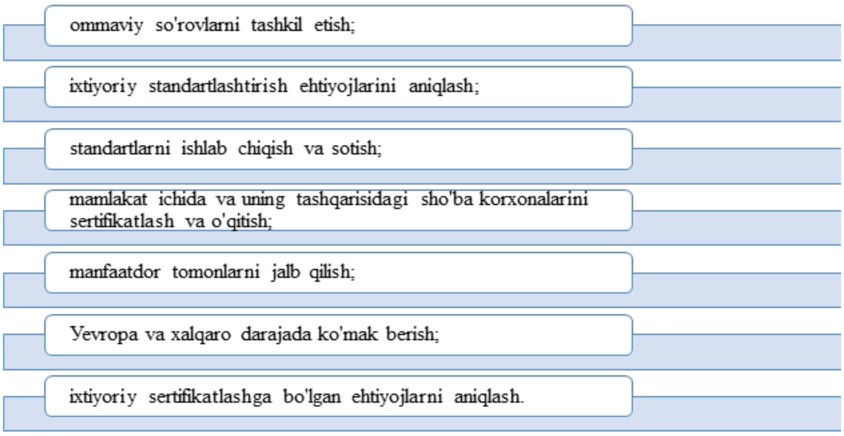

3-rasm. AFNOR tashkilotining vazifalari

Fransiya standartlashtirish tizimini AFNOR (Association Française de Normalisation) boshqaradi. Tashkilot nafaqat ishlab chiqarish, xizmat koʻrsatish va infratuzilma sohalarida sifat hamda xavfsizlik darajasini oshirishga xizmat qiladi, balki mamlakatning innovatsion salohiyatini mustahkamlashda ham muhim rol oʻynaydi.

2016–2021-yillarga moʻljallangan milliy standartlashtirish strategiyasi AFNOR tomonidan ishlab chiqilgan boʻlib, ISO va Yevropa standartlashtirish qoʻmitasi (CEN) strategik rejalariga uygʻunlashtirilgan. Strategiya besh ustuvor tamoyilni oʻz ichiga oladi:

standartlashtirish jarayonining samaradorligi va shaffofligini ta’minlash;

barcha toifadagi tadbirkorlik subyektlari ehtiyojlarini hisobga olish;

Fransiyaning xalqaro va mintaqaviy tashkilotlardagi ta’sirini kuchaytirish;

standartlashtirishning ijtimoiy-iqtisodiy maqomini oshirish;

AFNOR boshqaruv tizimini takomillashtirish.

AFNOR faoliyati yillik hisobotlar orqali baholanadi. Hisobotlarda faoliyat koʻrsatkichlari, moliyaviy sharh, kadrlar va xizmat vositalari hamda a’zolar reyestri yoritiladi. Moliyalashtirish jarayoni hukumat bilan hamkorlikda ishlab chiqiladigan yillik moliyaviy reja asosida amalga oshiriladi. Unda ustuvor yoʻnalishlar va standartlarni ishlab chiqishga ajratiladigan mablagʻlar alohida modda sifatida koʻzda tutiladi. Hisobotlarda, shuningdek, foydalanuvchilarning AFNOR rasmiy veb-saytidan foydalanish statistikasi ham keltiriladi.

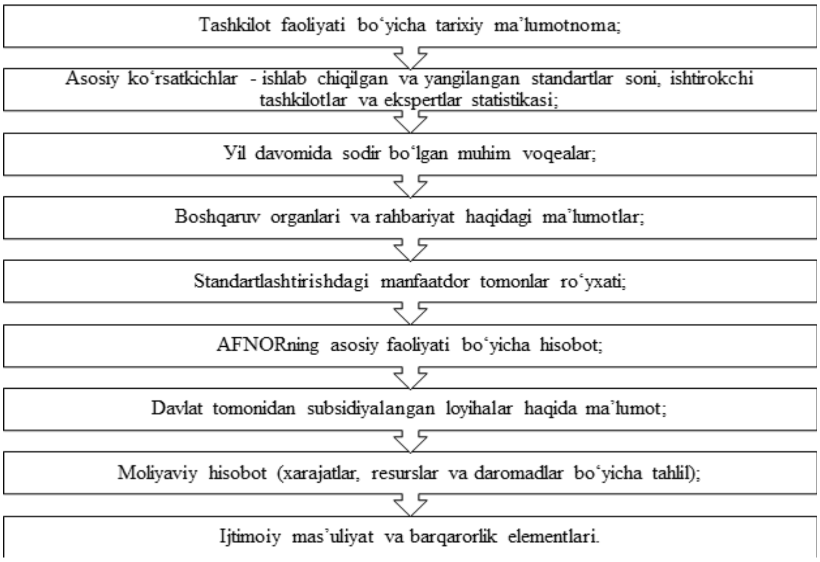

4-rasm. AFNOR yillik hisobotida aks ettiriladigan ma’lumotlar

Germaniya milliy standartlashtirish instituti — Deutsches Institut für Normung e.V. (DIN) 1917-yilda tashkil etilgan boʻlib, dastlab mamlakat ichida ishlab chiqarish jarayonlarini birxillashtirish hamda mudofaa sohasida texnik meʼyorlarni muvofiqlashtirishga qaratilgan edi. Hozirda DIN Germaniyada standartlarni ishlab chiqish, ularni xalqaro (ISO, IEC) va Yevropa (CEN, CENELEC) standartlari bilan uygʻunlashtirish, shuningdek, metrologiya, texnik tartibga solish va muvofiqlikni baholash boʻyicha muvofiqlashtiruvchi vazifalarni bajaradi.

DIN maqomi ikki darajada belgilangan:

Germaniya nomidan xalqaro va Yevropa miqyosida standartlashtirish faoliyatini amalga oshiruvchi vakolatli institut;

Xalqaro standartlashtirish tashkilotlarida toʻlaqonli aʼzolik huquqiga ega milliy organ.

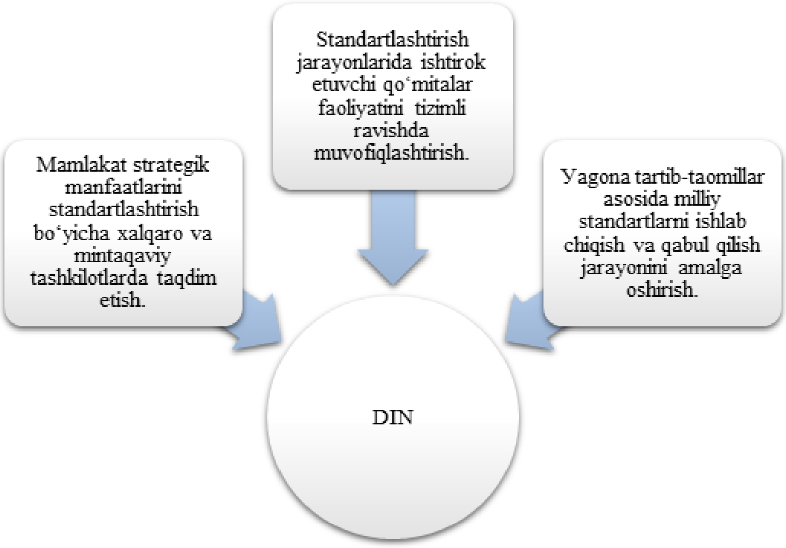

5-rasm. Germaniya Standartlashtirish Instituti [10]

Germaniya milliy standartlashtirish instituti (DIN) tarkibiga oʻz manfaatlarini standartlarda aks ettirishga intiluvchi kompaniyalar, ittifoqlar, davlat muassasalari, savdo firmalari va ilmiy institutlar kiradi. DIN markaziy muvofiqlashtiruvchi institut sifatida standartlashtirish jarayonlarini boshqaradi hamda ularning uygʻunlashuvini taʼminlaydi. Uning yillik hisobotida nafaqat standartlashtirish koʻrsatkichlari, balki tashkilot faoliyatidagi muhim voqealar ham yoritiladi. Hisobot tarkibiga asosiy voqealar, kadrlar, moliya, ilmiy-tadqiqot ishlari hamda shoʻba korxonalar boʻyicha maʼlumotlar kiradi. Kadrlar salohiyati xodimlar soni, yangi ish oʻrinlari, ayollar ulushi, oʻrtacha bandlik muddati va daromadlar tuzilmasi kabi koʻrsatkichlar orqali tahlil qilinadi.

Buyuk Britaniya milliy standartlashtirish instituti (BSI) 1901-yilda tashkil etilgan boʻlib, notijorat maqomiga ega. BSI faoliyati sifatni oshirish, unumdorlik, xavfsizlik, risklarni boshqarish, biznes obroʻsini himoya qilish va barqarorlikni taʼminlashga qaratilgan. Tashkilot hisobotida strategik boshqaruv, korporativ faoliyat, moliyaviy koʻrsatkichlar va yutuqlar yoritiladi.

Xorijiy tajriba tahlili shuni koʻrsatadiki, AQSh standartlashtirish tizimi ikki asosiy institut – NIST (davlat muvofiqlashtiruvchisi) va ANSI (xususiy sektor manfaatlarini ifodalovchi nodavlat institut) doirasida faoliyat yuritadi. Bu tizim davlat va xususiy sektor oʻrtasidagi optimal muvofiqlashtirishni taʼminlaydi.

2-jadval. Xorijiy standartlashtirish organlari hisobotida aks ettiriladigan koʻrsatkichlar

Hisobot koʻrsatkichi	ANSI	AFNOR	DIN	BSI
Texnik qoʻmitalar haqidagi maʼlumotlar (aʼzolik)	+	+	+	+
Xodimlar (rahbariyat) haqidagi maʼlumotlar	+	+	+	
Uchrashuvlar / yigʻilishlar	+	+	+	+
Standartlarni ishlab chiqish: yangi roʻyxatdan oʻtgan standartlar va xalqaro standartlar loyihalari		+	+	+
Standartlar portfeli (standartlarning umumiy soni)		+	+	
Strategiyani amalga oshirish boʻyicha hisobot	+	+	+	+
Moliyaviy hisobotlar	+	+	+	+
Auditorlar hisobotlari	+	+	+	+
Standartlashtirish faoliyatida internet texnologiyalaridan foydalanish	+		+	+

Germaniyada standartlashtirish yagona institut – DIN (Deutsches Institut für Normung) doirasida amalga oshiriladi. DINning asosiy vazifalari standartlashtirish qoʻmitalarini muvofiqlashtirish, standartlarni ishlab chiqish, nashr etish va tarqatishni oʻz ichiga oladi.

Fransiya manfaatlarini ifodalovchi AFNOR (Association Française de Normalisation) esa sohaviy standartlashtirish byurolarini boshqaradi, standartlarni ishlab chiqadi hamda ayrim hollarda ularning tarqatilishini nazorat qiladi.

Markaziy standartlashtirish organlari hisobotlari keng qamrovli va tizimli tuzilishga ega boʻlsa, Buyuk Britaniya BSI faoliyatida samaradorlik koʻrsatkichlari alohida e'tiborga olinadi. Biroq, internetda mazkur tashkilotlar faoliyati boʻyicha toʻliq va tizimli ma'lumotlar cheklangan. Faqat ayrim qoʻmitalarning rasmiy saytlarida turlicha shakl va mazmunga ega hisobotlar e'lon qilinadi. Shuningdek, ayrim sohaviy byurolar faoliyati individual modellar asosida tashkil etiladi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni koʻrsatadiki, markaziy muvofiqlashtiruvchi organlar faoliyati muntazam ravishda belgilangan koʻrsatkichlar majmuasi asosida baholanadi va hisobot shakllari odatda oʻxshash tuzilishga ega. Bevosita standart ishlab chiquvchi tashkilotlar esa muntazam baholashdan oʻtmaydi va ularning hisobotlari nisbatan tarqoq koʻrinishga ega boʻladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni koʻrsatadiki, standartlashtirish tizimlari davlat va xususiy sektor oʻrtasidagi oʻziga xos muvozanatga asoslanadi. AQShda bu jarayon NIST (davlat muvofiqlashtiruvchisi) va ANSI (xususiy sektor vakili) oʻrtasidagi hamkorlik orqali, Germaniyada esa yagona institut — DIN orqali amalga oshiriladi. Fransiyada AFNOR, Buyuk Britaniyada esa BSI milliy standartlashtirish faoliyatini boshqaruvchi asosiy institut sifatida faoliyat yuritadi.

Ushbu institutlar faoliyati yillik hisobotlar orqali baholanib, ularda standartlarni ishlab chiqish, moliyaviy koʻrsatkichlar, texnik qoʻmitalar, xodimlar salohiyati va strategiyani amalga oshirish natijalari yoritiladi. Bu esa standartlashtirish jarayonining shaffofligi, samaradorligi va xalqaro talablarga mosligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xorijiy tajriba internet texnologiyalaridan foydalanish va foydalanuvchilar uchun ochiqlikni oshirish bilan ham xarakterlanadi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy standartlashtirish tizimlarining umumiy jihati – ularning moslashuvchanligi, institutsional xilma-xilligi va muntazam hisobot berish tizimiga asoslanishidir. Bu tajribalar milliy standartlashtirishni takomillashtirishda, xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda va milliy iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirishda muhim metodologik asos boʻlib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Alex W, Bertil M (eds) (2021) EURACHEM/CITAC Guide “Use of uncertainty information in compliance assessment” 2nd Ed., available from http://www.eurachem.org.
2. Rostron PD, Fearn T, Ramsey MH (2020) Confidence intervals for robust estimates of measurement uncertainty. Accreditat Qual Assurance J Qual Comparabil Reliabil Chem Measure 25:107– 119. https://doi.org/10.1007/s00769-019-01417-4.
3. A.Marucheck, N.Greis, C. Mena and L.Cai, “Product Safety and Security in the Global Supply Chain: Issues, Challenges and Research Opportunities.” Journal of Operations Management, Vol. 29, Issues 7-8, 2011, pp. 707-720.
4. Солдатов В.А. Формирование системы оценки соответствия инновационной продукции на основе опережающей стандартизации. Автореф. диссертация на соискание ученой степени к.э.н. – Санкт-Петербург, 2025. 24 с.
5. Нуреев Р.М. Внешнеэкономическая деятельность: теория и практика. - М.: Дашков и К, 2020.
6. Малышева Е.В. Развитие экспортного потенциала национальной экономики за счет активизации экспортной деятельности российского малого и среднего бизнеса. Автореф. диссертация на соискание ученой степени к.э.н. – Москва, 2022. 28 с.
7. Аронов А., Саламатов В. Национальная система стандартизации США: опыт работы в условиях ВТО / А. Аронов, В. Саламатов // Стандарты и качество. 2013. № 9.
8. Калашников Д.И. Императивы развития показателей деятельности национальной системы стандартизации России / Д.И. Калашников // Наука и бизнес: пути развития. 2016. № 10.
9. Национальная стратегия стандартизации США [Электронный ресурс] // Режим доступа: www.rgtr.ru
10. Немецкая стратегия стандартизации [Электронный ресурс] // Режим доступа: www.rgtr.ru 99.

muhandislik
& iqtisodiyot
ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta’limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir Alibekov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 6

© Materiallar koʻchirib bosilganda “Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali 26.06.2023-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07 https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal t.me/yait_2100